

Den utvidede utenriks- og konstitusjonskomite
Møte onsdag den 24. november 1954 kl. 9.

Formann: S u n d t .

Av komiteens medlemmer var til stede: Bøyum, Reidar Carlsen, Hønsvald, Konrad Knudsen, Selvik, Sundt, Harald Torp, Vatnaland, Hellesø-Knutsen, Isachsen, Hareide, Hegna, Smitt Ingebretsen, Watnebryn og Gerhardsen.

Fra Regjeringen deltok utenriksminister Lange.

Etter anmodning av utenriksministeren ble videre minister Dag Bryn, ekspedisjonssjef Boye og sekretær Christiansen gitt adgang til møtet.

Utenriksminister Lange: Jeg har bedt om å få dette møte for å orientere komiteen om arbeidet med svaret på den noten som Sovjet-Samveldets regjering den 13. november sendte til Norge som et av en rekke land, i alt – så vidt jeg husker – 23 europeiske og et uten-europeisk. Med en gang vi fikk noten, gikk vi ut fra at den ville bli drøftet i Atlanterhavspaktens faste råd, og det skjedde da også et par dager etter at den var kommet. Der ble det fra de tre stormakters side lagt fram et memorandum, som ga uttrykk for deres syn på noten, som de for sitt vedkommende så i sammenheng med den tidligere noten av 23. oktober.

Jeg tror det kan være hensiktsmessig at jeg ganske kort gjengir hovedpunktene i dette memorandumet. Der hevder de tre stormakter at ingen av notene inneholder noe nytt, bortsett fra forslaget om konferanse til angitt tid. Notene av 23. oktober representerer ikke noe fremskritt i forhold til tidligere sovjetisk syn på løsningen av det tyske og østerrikske problem, og noten av 13. november gjentar bare Molotovs gamle forslag om en europeisk sikkerhetspakt. Notene av 13. november er en god illustrasjon av en sovjetisk metode som består i å generalisere og utsette behandlingen av konkrete spørsmål. Vestmaktene har alltid gått inn for den motsatte fremgangsmåte, nemlig å løse konkrete problemer, særlig da det tyske og østerrikske problem, for på den måten å oppnå en alminnelig internasjonal avspenning.

Så trekker da dette memorandum en del bestemte slutninger av dette generelle syn på notene. For det første at formålet med notene mindre er å lede regjeringene til å gå med på forhandlinger før ratifikasjonen av Paris-avtalene, enn å påvirke den offentlige opinion mot ratifikasjon. Men for det andre holder notene døren åpen for drøftinger etter at ratifikasjon har funnet sted. For det tredje kan man slutte at til tross for avslag fra de vest-europeiske regjeringer, kan Sovjet-Unionen tenkes å ville holde en konferanse av østeuropeiske stater, som kanskje vil finne sted samtidig med debattene i Forbundsdagen og i den franske nasjonalforsamling for om mulig å påvirke utfallet av avstemningene der.

De tre vestmakter sier så videre at de for sitt vedkommende ser det som sitt hovedformål å sikre ratifikasjon av Paris-avtalene og å sikre at disse avtaler kan tre i kraft uten at de avledes ved sovjetiske manøvrer.

På grunnlag av denne analyse er det så de angir hovedpunktene i sitt svar, men ettersom vi nå har fått svaret i dets fulle ordlyd, skal jeg hoppe over de punktene og gå rett på svaret.

Det svaret som de tre vestlige stormakter hadde laget utkast til, har vi i oversettelse til norsk, men i natt er det dessuten kommet et utkast til likelydende svar fra de regjeringer innenfor Atlanterhavspakten som ikke er stormakter, men som har fått denne Sovjet-noten. Det er ni av de 11 ikke-stormakter, idet Canada og Portugal ikke har fått noten.

Vi hadde opprinnelig den reaksjon på spørsmålet om svar, at vi syntes man skulle bli enig om hovedinnholdet, men at det kunne være like godt om der skjedde en viss individuell utforming fra hver enkelt regjerings side. Det var også det danske syn. Men under diskusjonen i Rådet i Paris var det samstemmighet blant alle de andre om at det ville være å foretrekke om man fikk likelydende svar, slik at det ikke kunne spekuleres i noen uenighet, selv ikke i nyanser, innenfor gruppen.

Utkast til et slikt likelydende svar er altså kommet telegrafisk i natt, så det har ennå ikke vært tid til å oversette det. Men jeg skal prøve å gjengi hovedpunktene i det på grunnlag av stormaktsnoten, fordi denne noten fra de ni bygger helt på stormaktsnoten. Den skiller bare ut det som gjelder noten av 23. oktober og former seg altså, som naturlig og riktig er, utelukkende som et svar på den siste noten av 13. november.

Gerhardsen: Hvem har laget det utkastet?

Utenriksminister Lange: Utkastet er laget av en arbeidsgruppe under Rådet i Paris og laget på grunnlag av stormaktenes noteutkast og er kommet til oss fra Paris i natt.

Utkastet til svar begynner da med å fastslå at svaret er utarbeidet i samråd med andre interesserte regjeringer. Det heter videre at – i dette tilfelle – den norske regjering hilser med glede den interesse Sovjet-regjeringen viser for Europas sikkerhetsproblemer, men en kan ikke unnlate å merke seg at den sovjetiske invitasjon er kommet med meget kort varsel, og at noten ikke inneholder noen konkrete forslag som ville kunne hjelpe de interesserte regjeringer i å gjøre seg opp noen klar mening om det finnes noe grunnlag for at en konferanse nå kunne komme til nyttige resultater.

Samtidig er den norske regjering skuffet over at noten legger hovedvekten på å diskreditere og bryte opp de vestlige lands planer for å organisere Europa. Sovjet-noten tar klart sikte på å forsinke og hindre ratifikasjonen av Paris-avtalene. Den norske regjering er overbevist om at Paris-avtalene gir grunnlag for å løse noen av de vanskeligste problemer som Europa står overfor, og at så langt fra at de vil gjøre spørsmålet om Europas sikkerhet vanskeligere å løse, vil de tjene til å fremme

Europas sikkerhet og fremme fredens sak. Derfor er den norske regjering for sin del bestemt på å bidra til at Paris-avtalene kan tre i kraft så snart som mulig.

Siden krigen sluttet har det pågått en omfattende opprustning i samtlige land innenfor Sovjet-blokken, også i Sovjetunionen i Tyskland, og dette har tvunget de vestlige maktene til å gå sammen for å styrke sitt forsvar. Imidlertid er det under Paris-avtalene opprettet et system med kontroll og med begrensninger og forbud som skal gjelde for de styrker og de rustninger som medlemslandene har. Dette systemet tar sikte på å hindre at noe medlemsland på egen hånd kan bruke makt eller trussel om makt.

Så står det et spørsmålsteget ved om man skal ha med en setning til: Den norske regjering kan ikke se at tilsvarende forholdsregler blir tatt på sovjetisk side for å minske internasjonal spenning og minske følelsen av usikkerhet.

Det fellesskap som er i ferd med å bli bygget opp av Vestens land, bygger på en felles sivilisasjon og tradisjoner og er av meget videre rekkevidde og større betydning enn en ren militærallianse. Å oppnå et fast samarbeid på alle områder mellom Vest-Europas land er et dypt rotfestet ønske hos folkene i hele Vest-Europa. Det er en utviklingstendens av stor betydning i Europas historie, som vokser i styrke og i målbevissthet. Ved å bilegge gammel strid og ved å knytte nye bånd vil denne utvikling fremme fredens sak i et område som i tidligere tider har vært opphav til så mange kriger.

Den norske regjering tror ikke at den europeiske sikkerhets sak kan være tjent med at man bryter ned forsvarssamarbeidet mellom stater som alle bygger på en felles sivilisasjon. Det ville ikke i noen henseende fremme sikkerheten i Europa, å erstatte slik sammenslutning med nye organisasjoner som ville la stå uløst grunnleggende spørsmål, slike som spørsmålet om tysk samling på grunnlag av frie valg eller undertegning av en statstraktat for Østerrike.

Av de grunner som her er nevnt, mener den norske regjering at de vesentlige forutsetninger for en slik konferanse som den Sovjet-regjeringen har foreslått, ikke for øyeblikket er til stede. Men den norske regjering er som alltid fylt av ønsket om å løse alle stridsspørsmål gjennom forhandlinger, ført i en ånd av gjensidig respekt for alle deltakende lands grunnleggende interesser.

Den norske regjering er overbevist om at dette er den beste måten til å finne en løsning på de hittil uløste problemer og dermed fremme fredens sak. Fredens sak ville være dårlig tjent med en konferanse som ville ende uten resultater. Derfor håper den norske regjering at alle de interesserte regjeringer vil legge til rette gjennom hensiktsmessige forhandlinger det nødvendige grunnlag for overenskomst som kan gjøre en europeisk konferanse til en virkelig suksess. Så snart slike forberedelser er gjort, vil den norske regjering være glad over å ta del i en konferanse av europeiske og andre interesserte makter for å drøfte spørsmålet om Europas sikkerhet.

Dette er altså en meget «rough» fra-bladet oversettelse, men jeg tror likevel det er nok til at man får tak i tankegangen i det.

Vi hadde i går gått gjennom stormaktsutkastet og festet oss ved de avsnitt som vi mente burde tas med i fellessvaret fra de mindre land. Og dette utkast, som

er kommet tilbake, stemmer så vidt jeg kan se, helt med den instruks som vi sendte ned til vår representant i arbeidsgruppen der nede om hva man burde se å få med i svarnoten. Så jeg skulle tro at det fra vår side ikke burde være noen vanskelighet ved å gi vår tilslutning til et svar etter disse linjer.

Vi har nå anledning til å se nærmere på detaljutformingen og avgi en reaksjon på det til et avsluttende møte i Paris.

Konrad Knudsen: Må man ha med en slik innledning som den som ble referert til svarnoten? Det villeder publikum svært. Jeg sikter til det som ble sagt. Den norske regjering hilser med glede osv.

Utenriksminister Lange: Punkt 1 er: Den norske regjering har i samråd med andre interesserte regjeringer overveiet Sovjet-regjeringens note av 13. november, som foreslår en konferanse om det europeiske sikkerhetsproblem som skulle holdes den 29. november. Punkt 2 er: Den norske regjering «Welcomes the interest manifested by the Sovjet Government in the problem of security in Europe». Det er ikke så sterkt som «hilser med glede», men «ser med glede» at Sovjet-regjeringen viser slik interesse for Europas sikkerhetsproblemer, og så kommer reservasjonen umiddelbart etterpå i neste setning.

Formannen (Sundt): Jeg takker utenriksministeren for redegjørelsen. Det være langt fra meg å ville rette stiler. Ønsker noen å uttale seg?

Smitt Ingebretsen: Jeg har ikke noe å innvende. Det kan kanskje være ting i formuleringen, men dette er jo bare en rent foreløpig oversettelse. Men der var ett punkt som jeg festet meg ved – man sier at denne sovjetrussiske henvendelsen klart tar sikte på å bryte ned Paris-avtalene. Det synes jeg er en litt uheldig formulering, fordi den tar sikte på å gi – la meg si – den mentale bakgrunn for Sovjetsamveldets handling, og det er ikke vår sak.

Utenriksminister Lange: Det står rett ut i Sovjets note som ligger her i oversettelse, at man tar sikte på å hindre ratifikasjon. Det står med rene ord.

Smitt Ingebretsen: Jeg har ikke lest den ennå, men jeg er alltid litt vår overfor uttrykk som tar sikte på å forklare hva en annen har ment med det han sier eller gjør.

Utenriksminister Lange: Her er fire eller fem avsnitt som er en direkte påvisning av hvilke ulykker som ville følge hvis Paris-avtalene ble ratifisert.

Smitt Ingebretsen: Jeg må ta alle mulige forbehold. Jeg har ikke lest dette som ligger på bordet her.

Utenriksminister Lange: «... is clearly aimed at delaying and preventing» ratifikasjonen av Paris-avtalene.

Formannen: Redaksjonen skal være helt konform?

Utenriksminister Lange: Det man er blitt enige om der, er at man nå skal ta sikte på hel konformitet. Men jeg tror ikke der kan rettes noen innvending mot den konstatering her, fordi det fremgår så helt tydelig av den første del av den russiske note at den tar sikte på det – den sier det rett ut i et av avsnittene.

Hønsvald: Det står her på side 5:

«Det ville ikke være hensiktsmessig å utsette sammenkallingen av en slik konferanse, så meget mer som visse europeiske land allerede i desember vil ta skritt til ratifisering av Paris-avtalene. Slik ratifisering ville i stor utstrekning vanskeliggjøre den alminnelige situasjon i Europa, og ville undergrave muligheten for bileggelse av viktige europeiske problemer og i første rekke det tyske problem.»

Så de ville altså ikke en gang utsette den, fordi det kan fremme ratifisering.

Formannen: Man ser det for resten også i det siste avsnitt på side 1:

«London- og Paris-avtalene gir også de vesttyske hevnghjerrige militarister frie hender til ubegrenset produksjon av rustningsmateriell.» Det er direkte i strid med det som foreligger.

Hegna: Oppfattet jeg det riktig, at man var blitt enige om å lage helt likelydende noter fra alle de europeiske NATO-land?

Utenriksminister Lange: Fra alle de mindre NATO-land. Altså: stormaktene svarer med likelydende noter på begge de russiske noter, den av 23. oktober og den av 13. november. De 9 NATO-land som ikke er stormakter, men som har fått noten av 13. november, svarer med likelydende noter på noten av 13. november.

Hegna: Har det vært drøftet spørsmålet om i tillegg til det innhold som det er enighet om, også en viss nyansering fra de forskjellige land?

Utenriksminister Lange: Det var det danske og det norske standpunkt at man skulle ha en mulighet for en nyansering fra de enkelte land, men det ble samstemmig avvist av de 7 andre. Jeg var i kontakt med den danske utenriksminister om det i går, - og vi fant da at det ikke var grunn for oss til å opprettholde et særstandpunkt, så meget mer som vi da visste at utformingen av svaret stemte med det man både i Danmark og i Norge mente at en slik note burde inneholde.

Hønsvald: Det er en ting som man vel bør være oppmerksom på. Nå skal jo Paris-avtalene debatteres i Stortinget i morgen, og Stortinget skal ta et positivt standpunkt. Her ber altså, hadde jeg nær sagt, Sovjet om at man ikke må ratifisere disse avtalene før dette andre spørsmålet har vært oppe. Det er vel grunn til å anta at kommunistene vil komme til å hevde et slikt standpunkt at vi må utsette behandlingen av Paris-avtalene inntil Stortinget har hatt anledning til å ta standpunkt til Sovjets innbydelse. Det må en være oppmerksom på, slik at utenriksministeren vel da kan si at han har konferert med den utvidede utenrikskomite om denne saken.

I virkeligheten vil jo det standpunkt Stortinget tar i morgen, også bety en tilslutning til den noten som utenriksministeren her har redegjort for, slik at man på sett og vis kan si at Stortinget dermed i all fall indirekte har tatt standpunkt til den russiske innbydelse. For det vil jo kunne brukes i agitasjonen hvis kommunistene kan fortelle at Stortinget ratifiserer Paris-avtalene før vi overhodet har fått anledning til å ta standpunkt til alternativet til Paris-avtalene.

Jeg bare gjør oppmerksom på det, slik at utenriksministeren kan si noe om det. Han skal vel også si noe i morgen.

Gerhardsen: Den beste måten å løse det på er kanskje at utenriksministeren når han tar ordet i debatten gjør oppmerksom på at denne henvendelsen er kommet, og at en der har et samarbeid med de andre landene, at svar vil bli avgitt, og etter de og de retningslinjer – slik at det er nevnt i Stortinget. Når så utenriksministeren sier at det er skjedd i samråd med den utvidede utenrikskomite, skulle vel det i og for seg være tilstrekkelig.

Formannen: Siden spørsmålet om det som skal skje torsdag først er bragt inn, vil jeg gjøre komiteen – utenriksministeren er vel bekjent med det – oppmerksom på at det er grunn til å tro at kommunistene i debatten i morgen i sterk grad vil ri på justisminister Sjaastads uttalelse i Lagtinget under behandlingen av spørsmålet om den militære rettergangsordning, hvor han etter det stenografiske referat uttalte noe i den retning at det var nødvendig å ha militær rettergangsordning også i fred, for på grunn av kommandoforholdene i NATO var det den sikreste garanti for Norge til å bevare sin nasjonale jurisdiksjon i krig. Dermed får man straks et nytt moment inn. Men dette nokså eiendommelige synspunkt som kom fram der, og som for så vidt er ganske nytt, kommer kommunistene sikkert til å kjøre hardt opp med.

Utenriksminister Lange: Jeg tror ikke i og for seg at det er et nytt synspunkt, men det er kanskje en noe uklar formulering. Det justisministeren har hatt i tankene, det er at det vil være ønskelig å ha den militære rettergang i fredstid som et beredskapstiltak, fordi at hvis vi skulle komme i den situasjon at vi plutselig blir kastet inn i en krig, og så ikke med en gang får stablet det militære rettsapparat på benene, vil det i en overgangsperiode kunne oppstå den situasjon at det må

etableres en eller annen rettergangsordning, og at da Overkommandoen måtte gripe inn.

Formannen: Det var unødvendig å si det, fordi både flertallet i justiskomiteen og de som talte for det i Odelsting og Lagting, nettopp la vekt på beredskapsforholdene. Derfor var det i virkeligheten et nytt synspunkt som kom fram. Heldigvis – det var ingen som reagerte på det i Lagtinget, men det ble i høy grad oppdaget av «Friheten» dagen etter.

Utenriksminister Lange: Får jeg nevne et annet spørsmål. Vi har bedt professor Castberg om å se på det som hittil foreligger utformet om den utvidede kommandomyndighet for Øverstkommanderende, for å se om det skulle skape noen problemer av forfatningsmessig art. Professor Castberg holder på å utforme sin uttalelse, og den vil foreligge innen debatten i morgen. Han sier at det er ingenting som volder problemer i forhold til Grunnloven, men på den annen side, siden Stortinget i mars 1952 uttrykkelig ga sin tilslutning i vedtaks form til opprettelsen av Felleskommandoen med det myndighetsområde som da var tillagt den, ville han anse det for gunstigst om Stortinget også i vedtaks form kunne godkjenne den stemme jeg avga i rådsmøtet for den utvidelse av kommandomyndigheten som hadde funnet sted. Det hadde jo vært drøftet på forhånd under stortingsdebatten, og jeg hadde Stortingets fullmakt til å godta resolusjonen, men for å være dobbelt sikker ville professor Castberg anse det som gunstig om der også kunne formes et voteringstema hvor man uttrykkelig godkjenner min tilslutning til den resolusjon.

Hønsvald: Det står jo i komiteens innstilling at komiteen ikke har noe å bemerke til utenriksminister Langes stemmegivning i disse spørsmål. Det står i siste setning i premissene.

Sundt: Det tror jeg er greit. Men det var det jeg gjerne ville være helt klar over, den forfatningsmessige siden, om det skulle komme opp i debatten.

Utenriksminister Lange: Det skulle da være helt klart. Men jeg må tilstå at jeg har ennå ikke lest innstillingen så nøye at jeg var oppmerksom på det.

Selvik: Vi har en avtale om jurisdiksjon for militært personale som er stasjonert ved Hovedkvarteret. Det har jo ikke reist seg noen problemer om den avtalen.

Utenriksminister Lange: Vi har en avtale om status som også gjelder dem som er ved Hovedkvarteret, så det har ikke oppstått noen problemer når det gjelder jurisdiksjon overfor ikke-norske som er her. Men det «Friheten» tar opp med utgangspunkt i justisministerens uttalelse i Lagtinget, det er at han har sagt at vi kan risikere at norske vil komme under en utlendings domsmyndighet i krigstid.

Selvik: Men en viss erfaring har vi jo. Der har ikke vært noesomhelst forsøk på innblanding eller påvirkning i norsk jurisdiksjon?

Utenriksminister Lange: Nei, ikke på noen måte.

Selvik: Så der er ikke i det som hittil har skjedd, noe som gir grunn til noensomhelst frykt på det område.

Utenriksminister Lange: Nei, det er en ren teoretisk konstruksjon både fra justisministerens og for så vidt fra «Frihetens» side – at der *kan* oppstå en situasjon hvor det kan være risiko for det. Men jeg skal i mitt innlegg i debatten torsdag komme inn på den saken og klarlegge det.

Møtet hevet.